

SOCREALIZM

nycz, Lb 1985; D. Elliott, *New Worlds. Russian Art and Society, 1900-1937*, Lb 1986, 1989; W. Włodarczyk, *S. Sztuka polska w latach 1950-1954*, P 1986, Kr 1991; B.E. Grojs, *Gesamtkunstwerk Stalin*, Mn 1988, 2008⁵ (*Stalin jako totalne dzieło sztuki*, Wwa 2010); *Polski s. Antologia publicystyki społeczno-kulturalnej z lat 1948-1957 I-III*, Wwa 1988; D. Elliott, *DArt XXVIII 917-919; Socrealistyczny kanon*, Ptb 2000; W. Iwanow, *Architektura w kulturotwórczości totalitaryzmu*, Kijew 2001; M. Allienow, *Struktura i funkcja ponijajija „socjalistycznej rializm”*, w: *Tieksty o tiekstach*, Mwa 2003, 103-173; *Postmodernism and the Postsocialist Condition. Politicized Art under Late Socialism*, Be 2003; *Słownik realizmu socjalistycznego*, Kr 2004; M. Szymt, *Współczesna sztuka chińska. Tradycja klasyczna, s., estetyka zachodnia*, Kr 2007; A. Sumorok, *Architektura i urbanistyka Łodzi okresu realizmu socjalistycznego*, Wwa 2010.

Krzysztof Cichoń

SOCYN FAUST, właśc. **Fausto Paolo Sozzini**, łac. **Faustus Socinus**, pseud. **Prosper Dysidaeus**, **Felix Turpio Urbevetanus**, **Gratianus Turpio Gerapolensis**, **Dominicus Lopez**, ur. 5 XII 1539 w Sienie, zm. 3 III 1604 w Lusławicach, wł. humanista i rel. reformator.

Pochodził z rodziny prawniczej; wychowywał się w Scopeto k. Florencji; 1553-57 przebywał w Bolonii; pod koniec 50. lat XVI w. został członkiem sienieńskiej Accademia degli Intronati; pod wpływem stryjów: Kamila, Celzjusza, Kornela i Leliusza oraz M. Serveta zapoznawał się z ideami → reformacji; 1561 udał się do Lyonu, a 1562 Zurychu; 1563 wrócił do Włoch i pełnił funkcję sekretarza na dworze księcia Toskanii Cosima I (→ Medyceusze 15); 1575 wyjechał ponownie do Szwajcarii (odbył z kalwinistami kilka debat teol., gł. w kwestiach soteriologicznych); utrzymywał wówczas kontakty z międzynarod. ruchem antytrynitarnym i pracował nad dziełem *De Iesu Christo Servatore* (wyd. w Polsce 1594), które wywołało znaczne kontrowersje teol.; 1578 w drodze do Siedmiogrodu, do F. → Dávida, zatrzymał się w Krakowie; 1579 nawiązał kontakty z grupą antytrynitaryz. w otoczenia królowej Bony, m.in. z przywódcami zboru krak. – Sz. Ronembergiem i J. Schomanem, osiadł też na stałe w Polsce; nie otrzymał zgody na wstąpienie do krak. zboru protest. z powodu odmowy ponownego chrztu, mimo to współpracował z pol. arianami (pomagał ustalić wspólną doktrynę rel., rozstrzygał wewn. spory, propagował poglądy teol.); 1583, oskarżony o działania wrogie państwu i religii kat., schronił się u K. Morsztyna w Pawlikowicach; 1587 wrócił do Krakowa; 1588 w Sienie rozpoczęto przeciw niemu proces o herezję (skazany na śmierć, a jego wł. dobra konfiskowano); brał udział w synodach w Brześciu (1588) i Lublinie (1589, 1593, 1598); 1593 na synodzie lubel. doprowadził do akceptacji swych koncepcji teol.-kośc. (dotyczyły gł. odkupienia, usprawiedliwienia i Wieczery Pańskiej) w tzw. zborze mniejszym (*ecclesia minor*); od 1594 był przesładowany (m.in. studenci krak. spalili jego księgozbiór, od śmierci uratowany przez M. Wadowitę); 1598 wyjechał do → Lusławic, a po śmierci swego gł. oponenta J. Niemcewskiego został przywódcą arian pol. i reprezentował nurt umiarkowany (→ bracia polscy); 1601-02 prowadził w Rakowie seminarium teologiczne.

Jest autorem rozpraw teol., gł. o charakterze polem., będących jego głosem w sporach doktrynalnych i jego komentarzem do dzieł przedstawicieli różnych odłamów reformacji chrześc.: *Explicatio primi capituli Ioannis* (Alba Julia 1568); *Wykład na pierwszą kapitułę Jana św. Ewangelisty*, bmw 1568); *De statu primi hominis ante lapsum* (bmw 1578); *De Iesu Christi invocatione disputatio* (bmw 1579); *De baptismo aquae disputatio* (Raków 1580); *Ad Iacobi Paleologi librum [...] pro Racoviensibus responsio* (Raków 1581); *De loco Pauli apostoli in epistola ad Romanos cap. septimo* (Kr 1583, Raków 1612); *De Iesu Christi Filii Dei natura* (bmw 1588); *De Sacrae Scripturae auctoritate* (Bas 1588, Raków 1611); *Refutacja ksiązek, które x. Jakub Wujek jezuita wydał* (Kr 1593); *De Iesu Christo servatore* (Bas 1594, Kr 1594); *De Iesu Christi invocatione disputatio* (bmw 1595); *De unigeniti filii Dei existentia* (Kr 1595); *Christianae religionis brevissima institutio* (Kr 1605); *De statu primi hominis ante lapsum disputatio* (Raków 1610); nie skończył prac nad *Katechizmem rakowskim*, wyd. pt. *Katechizm zboru* (Raków 1605); w języku pol. ukazały się

Listy (I-II, Wwa 1959); jego pisma wydano jako *Opera omnia* (I-II, A 1656, Siena 2004).

S. wywarł znaczny wpływ na doktrynę antytrynitaryzmu w Polsce (odrzucał skrajny anabaptyzm i kalwiński pesymizm antropol.); ograniczył liczbę prawd koniecznych do zbawienia; odrzucił dogmat Trójcy Świętej, wierząc w istnienie jednego Boga; ograniczał znaczenie chrztu i Wieczery Pańskiej, pojmując je jako obrzędy o znaczeniu symbolicznym; w zakresie chrystologii ukazywał Jezusa Chrystusa jako *homo divinus* i nauczyciela ludzkości, wskazującego człowiekowi drogę do zbawienia; negował soteriologiczne znaczenie Jego śmierci na krzyżu i zmartwychwstania; Ducha Świętego pojmował jako moc Boga; gł. znaczenie przypisywał etyce postępowania, a nie wierze; podkreślał rolę codziennej realizacji nakazów *Ewangelii*; zaprzeczał istnieniu grzechu pierworodnego (sprzeczny z logiką; może obciążać jedynie jego sprawcę – Adama, a nie całą ludzkość, gdyż człowiek został stworzony jako istota śmiertelna z natury); odrzucał naukę o piekle (dusze bezbożnych zostaną unicestwione, a sprawiedliwi odbiorą nagrodę); wierzył w doskonałenie się człowieka, który przez rozwój nauki i techniki wyzwoli się od cierpień i kłesk; podkreślał rolę *Biblii* jako słowa Bożego; wg niego prawdziwa religia, przyjmowana jedynie dzięki rozumowi, musi być objawiona (sam człowiek nie jest w stanie poznać tajemnic Boga); głosił poglądy tolerancji związane z ideą zjednoczenia wszystkich chrześcijan w jednej religii racjonalnej. W doktrynie społ.-polit. uznawał własność prywatną, poddaństwo chłopów, odwoływanie się do sądów w razie łamania praw człowieka; podkreślał potrzebę posłuszeństwa władzom państw.; udział w wojnie postrzegał jako grzech ciężki; był przeciwnikiem kary śmierci.

L. Chmaj, *Faust S., 1539-1604*, Wwa 1963; Z. Ogonowski, *Kryteria prawdziwości chrześcijaństwa u Fausta S.*, Wwa 1963; M. Martini, *Fausto S. et la pensée socinienne*, P 1967; A. Jobert, *Quelques impies du XVI siècle. Fauste S. et les non-adorents*, Ly 1968; R. Lorenzetti, *L'antropologia filosofica di Faust S.*, Mi 1995; G.A. Benrath, M. Greschat, *EKLn IV 370-371, V 574*; W. Urban, *TRE XXXI 598-604*; L. Szeżucki, *PSB XXXIX 631-636* (bibliogr.); P. Hauptmann, *RGG VII (2004⁴) 1533*; M. Prialolo, *Fausto S. e la filosofia in Europa*, Siena 2005; A.Z. Zmorzanka, *Encyklopedia filozofii polskiej*, Lb 2011, II 578-579 (bibliogr.).

Stanisław Józef Koza

SOCYNIANIE, odłam reformacji pol., powstały pod koniec XVI i w XVII w. z pol. zboru kalwińskiego, odrzucający naukę objawioną o → Trójcy Świętej i głoszący radykalne idee społ.; jego poglądy teol.-kośc. nazywane są socynianizmem.

Określenie „s.” przyjęło się dopiero w XVII w.; odnosi się do gł. nurtu antytrynitarskiego (→ antytrynitaryzm), od 1579 rozwijanego w Polsce przez zwolenników F. → Socyna (→ bracia polscy); po dyspacie teol. w Piotrkowie 1565 pol. wspólnoty protest. podzieliły się na zbór mniejszy (*ecclesia minor*, 1562-1662) i reform. większy (*ecclesia maior*); s. odwoływali się do trynitarnych formuł Mt 28,19, odrzucając starochrześc. naukę o istotowej jedności Trzech Osób Boskich; tylko przyjmujący ją mogą być chrześcijanami; w chrystologii twierdzili, że Jezus Chrystus posiadał jedną ludzką naturę (*homo divinus*); dla wierzących jest On gwarantem życia wiecznego; dokonał tego przez ukazanie wzorowego życia ziemskiego (wierzący zobowiązani są je naśladować), a nie przez swą śmierć na krzyżu (ofiara) i zmartwychwstanie; s. pojmowali chrzest jako „inicjacyjny ryt” dla dorosłych, a Wieczere Pańską wyłącznie jako ceremonię symboliczną (nie sakrament); wiarę (i dobre uczynki) oraz usprawiedliwienie rozumieli inaczej niż ortodoksja luteraska i reform.; odrzucali również starochrześc. naukę o grzechu pierworodnym i piekle; ich gł. poglądy teol. zawierał *Katechizm rakowski*; duże znaczenie mają ich pisma, wyd. w Holandii przez A. Wiszowatego jako *Bibliotheca Fratrum Polonorum quos Unitarios vocant* (I-VIII, A 1668).

Głównym centrum działalności s. w Polsce był Raków z Akademią Rakowską (od 1579; 1638 zburzenie kościoła, szkoły, drukarni; ośrodek wydawniczy przeniesiono do Holandii); do znaczniejszych przedstawicieli s. należeli: Sz. → Budny, J. Crell,